

Képzés és Gyakorlat

Training & Practice

19. évfolyam, 2021/1-2. szám

Képzés és Gyakorlat

A Szent István Egyetem Kaposvári Campus Pedagógiai Kar és
a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Karának
neveléstudományi folyóirata

19. évfolyam 2021/1–2. szám

Szerkesztőbizottság

Kissné Zsámboki Réka főszerkesztő

Szerkesztők:

Pásztor Enikő, Molnár Csilla

Kloiber Alexandra, Frang Gizella, Patyi Gábor;

Kitzinger Arianna angol nyelvi lektor

Szerkesztőbizottsági tagok:

Podráczky Judit, Varga László, Belovári Anita,

Kövérné Nagyházi Bernadette, Szombathelyiné Nyitrai Ágnes, Sántha Kálmán

Nemzetközi Tanácsadó Testület

Ambrusné Kéri Katalin, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, HU

Andrea M. Noel, State University of New York at New Paltz, USA

Bábosik István, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, HU

Horák Rita, Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka (Szerbia),

Tünde Szécsi, Florida Gulf Coast University, College of Education, Fort Myers, Florida, USA

Jaroslav Charchula, Jesuit University Ignatianum In Krakow, Faculty of Pedagogy Krakow, PO

Suzy Rosemond, KinderCare Learning Center, Stoneham, USA

Krzysztof Biel, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Jolanta Karbowniczek, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Maria Franciszka Szymańska, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Abdülkadir Kabadayı, Necmettin Erbakan University, A.K. Faculty of Education, Konya, TR

Szerkesztőség

Kissné Zsámboki Réka főszerkesztő

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar

Képzés és Gyakorlat Szerkesztősége

E-mail: kissne.zsamboki.reka@uni-sopron.hu

9400, Sopron, Ferenczy János u. 5.

Telefon: +36-99-518-930

Web: <http://trainingandpractice.hu>

Web-mester: Horváth Csaba

Felelős kiadó: Varga László dékán

A közlési feltételeket

a <http://trainingandpractice.hu> honlapon olvashatják szerzőink

Képzés és Gyakorlat

Training and Practice

19. évfolyam, 2021/1-2. szám

Volume 19, 2021 Issue 1-2.

MESTERHÁZY HELGA¹**Környezetismeret tankönyvek vadfajokkal kapcsolatos tartalmainak összehasonlítása Magyarországon és Ausztriában**

Intézményes kereteken belül a hiteles szakmai ismeretek átadása a pedagógusokra hárul. Ebben a folyamatban fontos szerepet játszanak a tankönyvek, minden iskolatípusban. Különösen fontos ez az általános iskolai tankönyvek esetén. Pontos ismeretekkel, hiteles ábrákkal ellátott tankönyvekre van szükség ahhoz, hogy a felnövekvő nemzedék megfelelő ismeretekkel rendelkezzen. Magyarországon a Nemzeti Alaptanterv által előírt kerettanterv határozza meg a tematikai egységek nevelési-fejlesztési céljait, a gyakorlati alkalmazásokat és ismeretátadási lehetőségeket. Ausztriában a Szövetségi Minisztérium írja elő, hogy a tanterveknek tartalmaznia kell a tanítási célokat, a tananyagok tartalmának összefoglalását, illetve az alapirodalmak felsorolását. A szerző kutatási célja az, hogy összehasonlítsa a magyar és osztrák tankönyveket a környezetismeret tantárgyra, azon belül is a főbb vadfajokra fókuszálva, általános iskola alsó tagozatában.

1. Bevezetés*1.1. Az oktatás tartalmi szabályozása Magyarországon*

Magyarországon a Nemzeti Alaptanterv (továbbiakban NAT), azon belül is a kerettantervek szabályozzák az oktatás tartalmát. Az Oktatási Hivatal általános iskolák esetében két csoportra osztotta fel a kerettanterveket: 1-4. osztályig és 5-8. osztályig (Nemzeti Alaptanterv, 2020). Mindkét esetben osztályokra bontva ismerkedhetünk meg a különböző tantárgyak tematikáival, követelményeivel és segédleteivel. A kerettanterv dokumentuma kitér a tematikai egységek nevelési-fejlesztési céljaira, gyakorlati alkalmazásokra és ismeretekre. Hazánkban jelenleg a 2012-es és a 2020-as Nemzeti Alaptanterv is érvényben van. A környezetismeret tantárgyat a tavalyi, 2020-as évben számos változás érte. Eddig a tárgy oktatása már 1. osztályban megkezdődött, viszont a változásokkal csak 3. osztályban indul el a diákok számára a környezetismeret tantárgy tanórai kereteken belüli oktatása. Ez azt jelenti, hogy az eddigi négy év környezetismeret helyett felmenő rendszerben alkalmazva csupán két év áll a diákok rendelkezésére, hogy

¹ Soproni Egyetem Roth Gyula Erdészeti és Vadgazdálkodási Tudományok Doktori Iskola, doktorandusz, email: mesterhazy.helga@phd.uni-sopron.hu

elsajátítsák és megtapasztalják természetünk és környezetünk megismerését. Ezen folyamat felmenő rendszerben kerül bevezetésre, amely azt jelenti, hogy 2020-tól kezdődően már nem az 1. osztályban fog elkezdődni az imént említett tárgy oktatása, hanem 3. osztályban.

Ezzel a változással a 3-4. osztályos környezetismeret tankönyvek tartalma viszont ugyanaz maradt. Az első két év kimaradt tananyagát az anyanyelvi, irodalmi tárgyakba integrálva próbálják átadni a pedagógusok. A kerettanterv a környezetismeret tantárgy oktatásával kapcsolatban ezt írja: A tudás folyamatos bővítéséhez elengedhetetlen, hogy a pedagógus a tanulók motivációját, érdeklődését és a környezettel, a természettel, a testük működésével kapcsolatos attitűdjeit is formálja a közös tanulás során. A kerettanterv ezt a tanulók érzelmi viszonyulását is befolyásoló témaválasztással és problémafelvetéssel támogatja (Oktatási hivatal, 2020). Ebből következtethetünk arra, hogy a tananyag kiegészítésében mekkora szerepe van a pedagógusnak.

A pedagógus személyisége, tudása és tapasztalata tehát elengedhetetlen a tanítási folyamatban. A pedagógusnak kell a problémafelvetést, a tapasztalatszerzést úgy irányítania, hogy az alkalmas legyen alapvető ok-okozati összefüggések felismerésére és azok saját szavakkal történő megfogalmazására. A kisiskolások többségét érdekli a természet, kíváncsi a jelenségek okaira. Ezekre alapozva biztosíthatjuk számukra a felfedezés örömét, a cselekvő tapasztalatszerzést. A kerettanterv megadja az egyes témakörökhöz kapcsolódó javasolt tevékenységeket. Fontos megjegyeznünk, hogy ezek javasolt tevékenységek. Az osztályban tanító kolléga tudja eldönteni, hogy tanítványainak érdeklődése, képességeinek és készségeinek aktuális fejlettségi szintje, valamint az iskola lehetőségei alapján melyeket választja. Bár a tevékenységek körét rugalmasan alakíthatjuk, de ezek és a konkrét tapasztalatszerzési lehetőségek nélkül nem lehet, nem szabad környezetismeretet tanítani, mert a képesség- és készségfejlesztés, valamint a helyes szemléletformálás csak egy szisztematikusan felépített tevékenységrendszeren alapuló folyamat eredménye lehet (Konrád, 2020).

1.2. Az oktatás tartalmi szabályozása Ausztriában

Ausztriában a Szövetségi Hivatal adja ki a központi tanterveket, melyeknek tartalmazniuk kell a tanítási célokat, a tananyag tartalmának összefoglalását, a számonkérés módját (szóbeli, vagy írásbeli vizsga), melyeket egy úgynevezett vizsgaszabályzatban részleteznek. A tantervekben felsorolásra kerülnek az alapirodalmak, melyek az oktatás tartalmi alapjait adják. Az osztrák tanterv szisztematikusan összefoglalja a tanulási tartalmakat és célokat iskolatípus és életkor szerint. A tanterv magában foglalja a tanítási- és oktatási módszerek teljes körét, valamint az oktatás céljait (Bundesministerium, Bildung, Wissenschaft und Forschung, 2021).

Az osztrák iskolarendszer felépítését az iskolaszervezési törvény 3. szakasza szerint határozzák meg: életkor és fejlettségi szint, képességek és valós élethez illesztett feladatok. Az osztrák iskolarendszer a magyar kisközpontú rendszer szerint működik, mintegy: a 1-4. általános iskola alsó tagozat, majd a középiskolai szint. A tanulókat és a szülőket tájékoztatni kell a különböző iskolatípusok feladatairól és követelményeiről, különösen a 4. és 8. évfolyamon. Az iskolatípus elvégzése előtti időben informálni kell a szülőket gyermekük érdeklődése és teljesítménye szerinti továbbtanulási lehetőségekről (Bundesministerium, Bildung, Wissenschaft und Forschung- Schularten, 2021). A szomszédos Ausztriában a környezetismeret tantárgyat 1-4. osztályban, majd 5-8. osztályban tanulják a gyermekek.

1.3. A vadon élő állatok megismerésének fontossága

A környezettudatos nevelés, környezetvédő erkölcsi és tudományos oktatás társadalmi érzékenységet alakít a környezet és természetvédelem kérdéskörében. Napjainkban az ismeretátadással, élményszerzések biztosításával, a környezettudatos viselkedés egyre gyakoribb előhívásával tudatformáló tevékenységet végzünk (Molnár, 2009, p. 6).

A környezetismeret tantárgyon belül lehetősége van a tanulóknak megismerni számos- az alapkultúrához- elengedhetetlen ismeretet. Szó van az egészségünkről, a testrészeinkről, a táplálkozásról, hazánk természeti- és kulturális értékeiről, a házi állatokról, az erdőről, s az ott vadon élő állatokról, azok megnevezéséről, táplálkozásukról, szaporodásukról, életközösségük-ről, a táplálékláncban elfoglalt helyükről, növényekről, gombákról stb. A vadon élő állatok éppúgy jelen vannak körülöttünk, mint a háziállatok. Igaz, nem a közvetlen otthoni környezetünkben találkozhatunk velük, hanem például egy erdei séta alkalmával, ami sajnos napjaink családjaiban egyre kevesebbszer fordul elő. A rohanó világ miatt házon, lakáson belül ismerhetik meg a gyermekek TV, számítógép vagy tablet segítségével... Kúszva, mászva, érzékelve sokkal szorosabb kapcsolat alakul ki a gyermek és a természet között (Mesterházy, 2019, p. 186).

Ha a tevékenységeket élményként élheti meg a kisdíák, ha biztosítjuk számára a felfedezés örömét, folyamatos lehet motivációjuk a természettudományos problémák megismerésére, megértésére. Így lehet a kevesebből több, vagyis kevesebb ismeretanyagból több tapasztalat és eredményesebb képességfejlesztés, s mindezek eredményeként olyan tudás, amelyre a felső tagozaton a természettudomány tanulása-tanítása érdemben tud támaszkodni (Konrád, 2020).

A 2020-as NAT megfogalmazása szerint a környezetismeret tanításának legfontosabb célja a 3–4. évfolyamon azoknak a képességeknek a fejlesztése, valamint azoknak a szokásoknak az alakítása, melyek szűkebb és tágabb környezetük megismeréséhez és a felsőbb évfolyamokon a természettudományos tárgyak tanulásához szükségesek (Nemzeti Alaptanterv, 2020). Tehát

ezen tantárgy nem a későbbi természettudományos tantárgyak (kémia, fizika, biológia) alapozó kurzusa, hanem a körülöttünk élő élőlények megismerésére, a készségek fejlesztésére és a logikus problémamegoldó gondolkodás elősegítésére irányul.

2. Tankönyvek Magyarországon és Ausztriában

A tankönyveknek kiemelkedő szerepe van mindkét országban a kerettantervek által előírt követelmények megvalósulási folyamatában, hiszen a pedagógusok tudása és tapasztalata mellett a könyvek adják a biztos alapot ahhoz, hogy a diákok intézményes és otthoni tanulási folyamatokban is elmélyíthessék ismereteiket. A tankönyvek vizsgálatához a pedagógiai kutatás módszerei közül a dokumentumelemzést választotta a szerző.

Magyarországon egy tankönyvcsalád szerepel a tankönyvlistán. Ez áll a pedagógusok és a gyermekek/tanulók rendelkezésére a környezetismeret tantárgy ismeretanyagának elsajátításához. E tankönyvcsalád az Eszterházy Egyetem által kiadott, Dr. Mester Miklósné által írt: A mi világunk tankönyvsorozat. Négy kötete jelent meg, elsőtől a negyedik osztályig. A tankönyvcsaládhoz minden osztály esetében tartozik egy munkafüzet is, melyben a tankönyv témakörével foglalkozó feladatok segítik az ismeretek elmélyítését.

Ausztriában a bécsi Österreichischer Bundesverlag Schulbuch (továbbiakban ÖBV) kiadásában 1-4. osztályig Christine- Eva Biegl által írt Begegnungen mit der Natur című tankönyvből tanulnak a gyerekek. 5-8. osztályig egy új tankönyvcsalád a Sonnenklar áll a pedagógusok és diákok rendelkezésére. Az ÖBV Ausztria egyik legnagyobb oktatási tananyagokat készítő vállalataként feladatának tekinti, hogy olyan modern tananyagokat dolgozzon ki, melyek témafeldolgozása tanár és diák számára is érdekes. Nagy hangsúlyt helyeznek az iskolatípus szerinti tananyagok készítésre²

Osztrák vonatkozásban elmondható, hogy az alsó tagozatos tankönyvek képi anyaga a valóságnak megfelelő, természetes életközösségükben szereplő vadon élő állatokat mutatnak. A képek alatt pontos faj- és egyed megnevezés található, külön-külön képekkel. A törzsanyagot tekintve megfigyelhetjük, hogy kitér a tankönyv az állatok küllemére, táplálkozására, szaporodására, élőhelyére, testfelépítésére. Pontosan tárgyalja a gímszarvas agancs felrakását, illusztrációval magyarázva (megnevezve a rózsató és a barka). Táblázatban szemlélteti a párzási időszakokat, az utódok születését, a szoptatás időszakát, az agancs felrakásának és hullajtásának idejét. Az osztrák első osztályos tankönyvben hasonló táblázat található (1. táblázat):

² Österreichischer Bundesverlag, Letöltve: <https://www.oebv.at/about/wir-leben-bildung>

	Reh	Hirsch
Brunfzeit	Juli- September	September- Oktober
Geburt der Jungen	Mai- Juni	Mai- Juni
Dauer der Säugezeit	Mai- November	Mai- November
Geweihabwurf und- aufbau	Jänner- April	Februar- Juli

1. táblázat: Az osztrák első osztályos tankönyv táblázata

Az európai őz esetében külön-külön képek mutatják a villás agancsú, a spíszes és a hatos bakot. Ismeretellenőrzés céljából a tankönyvben megjelennek erre irányuló feladatok is.

A vaddisznóról szóló ismeretanyag is megjelenik az osztrák tankönyvben alapos jellemzéssel. A kézi rajzon pontosan látható az agyar elhelyezkedése, a jellemzésben szó esik a vaddisznó páros ujjú patás voltáról, szaglásáról és táplálkozásáról is. Szakmai szemmel is feltűnő, hogy minden faji sajátosságot kézi rajzzal illusztrálnak a tankönyvben, mely minden esetben valóságos és fotóval/ábrával ellátott.

A hazai tankönyvkínálatból a mi világunk tankönyvsorozat 1. osztályos tankönyvében a vadon élő állatokat nem részletesen tárgyalja. Ugyan fejezetcímként szerepel: Vadon élő állatok, konkrét, a ÖBV kiadó által kiadott könyvekhez hasonló ismeretek, képek, fajmeghatározások hiányoznak. A könyv Zelk Zoltán: A három róka versével vezeti be a témát, mely anyanyelvi/irodalmi nevelés szempontjából hasznos, viszont konkrét természettudományos ismereteket nem tartalmaz. A Mese az égő erdőről c. didaktikus felfeztetés szerepel a másik oldalon. A szöveg tartalma és a rá irányuló ellenőrző kérdések nem tartalmazzak vadon élő állatokról szóló tudnivalót.

A magyar másodikos tankönyv egy oldalon szerepelteti a rókát, a vaddisznót és az európai őzet. Egy-egy kép található mindegyik vadon élő állatról, arra viszont nincs utalás, hogy hím-nemű, nőnemű, vagy utódegyedről van-e szó.

Az osztrák tankönyvben viszont egy-egy állat jellemzése 2 oldalon keresztül történik

A szerző 2020 tavaszán előzetes kutatást végzett, melyben az általános iskolás tankönyveket vizsgálta a Kojanitz- féle tankönyvanalízis módszerével. Kutatásai alapján elmondható, hogy a Dr. Mester Miklósné- A mi világunk (1-4.osztály) tankönyvsorozat tananyaga 5% alatt tartalmaz főbb vadfajokról szóló ismereteket, azok tartalma hiányos. Az eredményei azt igazolták, hogy a tankönyvek képi anyaga néhol megfelelő (gímszarvas), viszont egyes fajok esetében félrevezető (európai őz). A kapott eredményekből arra következtetett, hogy a vizsgált korosztályok számára nem megfelelő mértékben tárgyalja a tananyag a főbb vadfajaink tárgykörét.

3. Összefoglalás

Kisgyermekkorban az egyik jellemző életkori sajátosság, a kíváncsiság. A különböző állatfajok után is érdeklődnek. Ez a tudásvágy pedig arra ösztönzi őket, hogy minél többet megtanuljanak róluk, kutatómunkát végezzenek, kérdezzenek, utána olvassanak. Felébred bennük a tanulási vágy, amit pedagógusként a feladatunk támogatni, hogy kérdéseikre válaszolva segítsük őket hazai főbb vadfajaink megismerésében. A vadon élő állatok témaköre éppúgy fontos, mint a háziállatoké. A magyar nyelvű tankönyvcsaládban nagyobb gondot kellene fordítani a Magyarországon élő vadon élő állatok tárgyalására. Különösen hangsúlyos, hogy az írott szöveg és a képi anyag hitelesen/összhangban tárgyalja a faj jellegzetességeit, mivel ha ez nem szakszerű, a gyerekek ismeretei az adott fajról tévesen rögzülnek. Az igényes fotókkal, ábrákkal ellátott tankönyvek a felnövekvő generáció ismereteiért nagyban felelnek. A képek kíváncsivá teszik a gyerekeket, kutatómunkára serkentenek, megalapoznak más természettudományos területeket.

Jó példaként említhetők az Ausztriában használatos ÖBV kiadó által forgalmazott tankönyvek, melyek minden gyermeki kérdésre választ adnak. A képek, fotók, illusztrációk minősége, a képaláírások, a fajok egyedeinek megnevezése pontos. A szöveg utal a táplálkozásra, a szaporodásra, élőhelyükre és más állati jellemzőkre. Az érdeklődés fokozására jelen vannak a fajokkal kapcsolatos érdekességek, melyek nagyban hatnak főként gyermekkorban arra, hogy a környezettudatosság a természetet tisztelő és szerető életmód, a felelősségtudat kialakuljon a gyermekekben. Ez a példaértékű környezetismeret oktatás, a minőségi tankönyvellátás jó példa lehet számunkra is.

BIBLIOGRÁFIA

- Biegl, Ch.-E. (2019). *Begegnungen mit der Natur 1.,2.,3.,4.* Österreichischer Bundesverlag Schulbuch GmbH&Co. Wien: KG.
- Bundesministerium, Bildung, Wissenschaft und Forschung [online] https://www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/schulpraxis/lp/lp_vs.html [2021.02.02.]
- Bundesministerium, Bildung, Wissenschaft und Forschung- Schularten [online] <https://www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/schulsystem/sa.html> [2021.02.02.]
- Konrád, Á. (2020). Lehet a kevesebb több? avagy Mi lesz veled, környezetismeret? *Tanító*, 59. évf. 5–6. sz., pp. 1–3.
- Mester, M. (2019): *A mi világunk 1., 2., 3., 4.* Eger: Eszterházy Károly Egyetem Kiadó.
- Mesterházy, H. (2019). Vadászati és vadgazdálkodási ismeretek pedagógushallgatók körében. *Képzés és Gyakorlat*, 17.évf. 3–4.sz., p.186. DOI: [10.17165/TP.2019.3-4.15](https://doi.org/10.17165/TP.2019.3-4.15)

Molnár, K. (2009). *Erdővel kapcsolatos ismeretek gyermeket nevelő családok körében* [Doktori disszertáció]. Nyugat- magyarországi Egyetem, Sopron. p.6.

Nemzeti Alaptanterv [online] https://www.oktatas.hu/koznevelis/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_alt_isk_1_4_evf [2021.02.02.]

Oktatási Hivatal- Kerettantervek [online] <https://www.oktatas.hu/koznevelis/kerettantervek> [2021.02.02.]

Österreichischer Bundesverlag Schulbuch [online] <https://www.oebv.at/about/wir-leben-bildung> [2021.02.02.]

MESTERHÁZY, HELGA

ENVIRONMENTAL-KNOWLEDGE TEXTBOOKS IN HUNGARY AND AUSTRIA

Within an institutional framework, the transfer of authentic professional knowledge is the responsibility of teachers. Textbooks play an important role in this process, in all types of schools. This is especially important for elementary school textbooks. Textbooks with accurate knowledge and authentic illustrations are needed for the rising generation to have the right knowledge. In Hungary, the framework curriculum prescribed by the National Core Curriculum defines the educational and development goals of the thematic units, the practical applications and the possibilities of knowledge transfer. In Austria, the Federal Ministry (Bundesministerium) stipulates that curricula must include teaching objectives, a summary of the content of the curriculum and a list of basic literature. The aim of the author's research is to compare Hungarian and German textbooks focusing on the subject of environmental education, including the main wildlife species.